

Introducció

El primer article d'aquest número tracta de l'aparició de l'home modern, el denominat *Homo sapiens* o home de Cromanyó, al nord-est peninsular en el Paleolític superior antic, fa uns quaranta mil anys, en substitució de l'home de Neandertal. Feia mil·lennis que aquella espècie vivia adaptada al medi d'aquest territori. Amb l'home de Cromanyó, la cultura denominada del Mosterià fou substituïda per l'anomenada de l'Aurinyacià. Es tracta d'una suplantació d'un tipus humà per un altre que no s'ha acabat d'explicar. No sembla que hi hagués ni mestissatge ni evolució entre les dues espècies físicament diferents. I això es confirma en els jaciments del territori català. Els objectes simbòlics apareixen amb l'home modern, que ja és anatòmicament similar a nosaltres. La comunitat cultural d'aquest territori amb altres de molt allunyats entre ells resulta evident quan s'analitzen els jaciments on es troben restes humanes i d'eines, armes i granadures dels successius períodes del Paleolític superior, concretament a la cova del Reclau Viver, al municipi de Serinyà (Pla de l'Estany), a la cova de l'Arbreda (Mollet del Vallès) i a l'abric de Romaní (Capellades, Anoia).

Dins una temàtica molt diferent, la medieval, un altre tema tractat en aquest número de *Catalan Historical Review* és l'organització financera pública i privada a la Catalunya dels segles XIV i XV, una organització que conegué un grau de desenvolupament notable per a l'època. La regulació de l'activitat financera per la legislació parlamentària no evità la fallida dels banquers l'any 1381, fet que originà la fundació el 1401 d'una institució pública de crèdit, la Taula de Canvi, assegurada pel poder municipal de Barcelona. La política monetària de la Corona fou objecte de canvis i de discussions, en paral·lel a les lluites entre els bàndols ciutadans al voltant d'una estratègia duanera proteccionista o liberal, que va ser debatuda entre els partidaris d'una devaluació i els defensors d'una moneda forta, unes opcions que no eren estranyes a la condició de productors o de rendistes, de deutors o de creditors de les finances públiques. La Guerra Civil catalana de 1462 a 1472, que arruïnà el país, exigí una política de restabliment financer públic, condició indispensable per a la recuperació de la banca privada. En aquest número s'ofereix un estat de la qüestió de la política financera, fiscal i monetària de l'època, una temàtica que des de les investigacions de Jaume Vicens Vives ha ocupat la recerca històrica catalana amb notables aportacions i novetats.

L'art català de l'època del Renaixement europeu del segle XVI mereix una atenció que havia estat reduïda pel tòpic de la decadència general del país a l'inici de l'edat moderna. La influència italiana resulta evident en una arquitectura, una escultura i una pintura que conegueren

en aquesta època un desenvolupament considerable, sobretot al voltant de motivacions religioses i eclesiàstiques, a la vegada que el país es recuperava del daltabaix econòmic, social i polític de la segona meitat del segle XV. Posar en relleu les realitzacions artístiques del segle XVI a Catalunya, algunes de desaparegudes per culpa de les destruccions de les tropes napoleòniques entre 1808 i 1814, de la desamortització del patrimoni dels ordes religiosos a partir de 1836 i de les conseqüències de la Guerra Civil de 1936-1939, és el motiu de la panoràmica que aquí s'ofereix sobre les arts plàstiques a la Catalunya del segle XVI i començament del XVII. Per mitjà d'exemples concrets es presenta un inventari que, pel seu abast, pot sorprendre els no especialistes.

Si s'ha escollit per a la coberta d'aquest número la façana del Palau de la Generalitat és perquè resulta l'obra més notable de l'arquitectura civil de l'època renaixentista a Catalunya, seguint la moda italiana. El nou cos, amb el saló de Sant Jordi, fou construït entre 1597 i 1619 com a ampliació, en direcció a migdia, de l'edifici gòtic edificat en el primer terç del segle XV amb posteriors annexos. L'arquitecte Pere Blai (1553-1621) fou l'artífex d'aquest nou cos renaixentista, que simbolitzava l'autoafirmació de l'organisme autònom de govern de Catalunya enfront del poder del rei, instal·lat a Madrid i identificat amb la Corona de Castella. El rei Felip II mirà amb recel el projecte perquè considerava que equivalia a convertir la seu de la Generalitat en fortalesa urbana, però les dificultats foren superades. La crisi de les relacions entre el poder reial i la Generalitat era ja latent abans que aquella monarquia composta que regia la dinastia dels Àustries entrés en crisi aguda el 1640. Pere Blai ja s'havia fet famós abans com a arquitecte del castell-palau de Torredembarra (Tarragonès), encarregat el 1565. Es tracta, en aquest cas, de l'únic edifici de planta totalment renaixentista que subsisteix a Catalunya. És per motius artístics i no polítics que s'ha escollit la imatge del Palau de la Generalitat. Aquest edifici és la seu de la Presidència del Govern autònom de Catalunya des del 1977. La continuïtat de la seu guarda relació amb una tradició històrica plurisecular.

La masia és el tema d'un altre article d'aquest número. El món de la masia va ser exaltat per la ideologia que s'ha denominat *pairalisme*, derivada del concepte de casa pairal, la casa dels pares. Es tracta d'una actitud de predisposició a favor de les normes dels avantpassats associada al paternalisme dels propietaris, dels rurals en especial. Aquesta actitud cristallitzà en el segle XIX i arribà al segle XX, en temps de la crisi de les relacions de producció al camp. Es tracta d'una ideologia estudiada i utilitzada per juristes, historiadors i crítics literaris. Té uns orígens ru-

rals associats a la masia i al mas (del llatí *mansus*), que aquí s'analitzen en el seu doble aspecte de patrimoni material i cultural. Es tracta d'una realitat complexa i canviant, de llarga durada, que té poc a veure amb la imatge d'estabilitat, homogeneïtat i harmonia social que el pensament tradicional ha transmès sobre aquest tipus d'explotació agropecuària i sobre l'estructura jurídica familiar que s'hi associa. En qualsevol cas, la masia ha arribat fins als llindars dels temps contemporanis. Es tracta d'un patrimoni revalorat avui, quan la població activa dedicada al sector primari no arriba al tres per cent i quan el turisme rural ha començat a desenvolupar-se.

Els estudis sobre el tema tenen una llarga tradició a Catalunya. El 1923, el mecenes Rafael Patxot creà al Centre Excursionista de Catalunya la Fundació d'Estudi de la Masia Catalana. L'arxiu fotogràfic de la masia catalana consta de 7.705 imatges corresponents a 1.500 unitats de Catalunya i de les Illes Balears. El 1975 fou cedit al Centre Excursionista de Catalunya per l'hereva de Rafael Patxot. El primer Congrés sobre el Món de la Masia, celebrat a l'Institut d'Estudis Catalans els dies 11, 12 i 13 de març de 2015 per iniciativa de la Institució Catalana d'Estudis Agraris, filial de l'Institut d'Estudis Catalans, és una manifestació de l'interès que desvetlla la matèria i de la vitalitat dels estudis que se li dediquen, una temàtica de la qual oferim un estat de la qüestió referit a un llarg període que va des del segle XVI fins a començament del XX. La novel·la catalana ha explotat el tema de la masia, de la casa pairal com un microcosmos amb els seves connotacions poètiques, els seus drames i els seus conflictes familiars. Potser no és simplement anecdòtic que la residència dels joves de les categories inferiors dels jugadors del Futbol Club Barcelona hagi estat a la masia de can Planes, una antiga casa de camp de començament del segle XVIII, situada al costat del gran estadi d'aquesta entitat esportiva de fama mundial. Resulta simbòlic que la Masia sigui el centre del Barça i el lloc d'on han sortit alguns dels seus jugadors de més renom. La Masia és també, així, la casa pairal del club esportiu més famós de Catalunya i un dels principals del món.

En un àmbit diferent, el literari, es parla en aquest número de la novel·la històrica, que semblava un gènere antiquat i abandonat, però que ha conegut en els darrers temps èxits remarcables de públic amb obres com, per exemple, *L'església del mar* (2006), d'Ildefons Falcones, que recrea la vida barcelonina en el segle XIV, o *Victus*

(2012), d'Albert Sánchez Piñol, una narració que té lloc en el context de la resistència de la ciutat el 1714 enfront de les tropes borbòniques i de la defensa de les institucions autònomes catalanes, abolides a continuació per l'absolutisme. En tots dos casos, cal remarcar la seva publicació en català i en castellà, i en el cas de *Victus*, la novel·la ha tingut una versió en anglès. Aquí s'estudia l'evolució de la novel·la històrica en llengua catalana entre 1862 i principi del segle XX. Nascuda en el context europeu del Romanticisme i de la Renaixença literària catalana, la novel·la històrica és contemplada en la seva evolució, que en part es produeix en el context de l'èxit en la literatura espanyola dels quaranta-sis títols dels *Episodios Nacionales* de Galdós, apareguts entre 1873 i 1912 i referits al segle XIX. Tingué lloc més tard l'arraconament del gènere, primer per obra del realisme i després per la devaluació del gènere de la novel·la en general fins a la seva represa als anys trenta dins la literatura en llengua catalana. La novel·la històrica ara per ara ha conegut una recuperació interessant dins uns paràmetres diferents dels del segle XIX, tal com ja s'ha indicat, i el fenomen ha tingut lloc dins d'un corrent internacional.

En aquest número s'ofereix l'habitual recull dels títols de les publicacions històriques en tots els àmbits que han editat les seccions de l'Institut d'Estudis Catalans i les seves societats filials.

També es recullen les semblances de tres nous membres de la Secció Històrico-Arqueològica: Ferran Arasa, Ignasi Baiges i Enric Pujol.

Finalment, ens plau comunicar als nostres lectors i col·laboradors que el nombre de consultes electròniques de *Catalan Historical Review* ha augmentat un vint-i-dos per cent respecte a l'any anterior, la qual cosa ens encoratja a prosseguir la tasca iniciada fa deu anys. De moment, sembla justificada l'opció adoptada d'oferir balanços de grans temes de tots les aspectes i de totes les èpoques de la història dels països de parla catalana, de manera que els estudiosos d'arreu en puguin tenir una aproximació a l'estat de la investigació, sovint poc coneguda malgrat el seu grau de desenvolupament. Aquest coneixement és necessari en l'àmbit de la història comparada, que és l'única autènticament universal.

ALBERT BALCELLS
Editor